

Podnet: 21.1.2024.
Izmenjen: 1.6.2024
Prihvaćen: 10.6.2024.

RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U KAZNENOJ POLITICI PREMA NAMETLJIVOM PONAŠANJU U HRVATSKOJ¹

Tena Vranek
Krešimir Petković

SAŽETAK

Nametljivo je ponašanje uzrok psihološke štete, oblik viktimizacije i upozorenje za buduće nasilje. Kao kazneno djelo uvedeno je u Kazneni zakon Republike Hrvatske koji je stupio na snagu 2013. godine, no i dalje postoje problemi s njegovim preciznim određenjem. S obzirom na to da su žrtve nametljivog ponašanja u većini slučajeva žene, često se zanemaruje činjenica da ovo kazneno djelo nije spolno specifično. Iako je kroz studije dokazano da se žene počinitelji u bitnom ne razlikuju od muškaraca, zbog predrasuda često dolazi do podcjenjivanja potencijala žene za nasilje. Cilj ove studije jest utvrditi postoji li ravnopravnost spolova u kaznenoj politici prema nametljivom ponašanju u Hrvatskoj. Kako bi odgovorili na ovo pitanje, analizirali smo sudske presuda različitih sudova u Hrvatskoj, a kroz anketni upitnik dobili uvid u percepciju građana u Hrvatskoj o ovome kaznenom djelu.

KLJUČNE RIJEČI: nametljivo ponašanje, ravnopravnost spolova, kaznena politika, Kazneni zakon RH, sudbena politika, stavovi građana

Kontakt autorâ:

Tena Vranek, univ. mag. pol. E-mail: tenavranek@gmail.com

Krešimir Petković, redoviti profesor Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
E-mail: kresimir.petkovic@fpzg.hr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3319-1838>

¹ Rad je bitno prerađena verzija istoimenog diplomskog rada Tene Vranek koji je mentoirao Krešimir Petković, obranjenog 14. 6. 2021. na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu.

UVOD

Nametljivo ponašanje razmjerno je nov pojam u kaznenoj politici kojim se pokušava objasniti staro ponašanje. Fenomen *stalkinga*, odnosno nametljivog ponašanja², u literaturi se pojavljuje tek posljednjih nekoliko desetljeća. Iako su istraživanja pokazala da žene kao počinitelji djela nametljivog ponašanja nisu rijetka pojava i da se ne razlikuju značajno od muških počinitelja, ista ponašanja izazivaju više straha kada ih počine muškarci (Davis i Frieze 2000). Iz tog se razloga žrtve ženskih počinitelja često ne shvaćaju ozbiljno. Ono što također predstavlja problem je pitanje povlačenja granica: kada se određeno uznemiravanje može okarakterizirati kao nametljivo ponašanje, a kada ne? Teško je također procijeniti razinu u kojoj određeno ponašanje izaziva strah i tjeskobu kod žrtve. Zbog toga ovaj fenomen predstavlja sklizak teren u kaznenoj politici.

Pri razmatranju ravnopravnosti spolova, najčešće se pretpostavlja lošiji položaj žena u društvu. S obzirom na navedeni problem nametljivog ponašanja, postavlja se pitanje jesu li muškarci u lošoj poziciji kada ih se optuži za *stalking*? Također je pitanje mogu li se relevantna istraživanja na temu nametljivog ponašanja, posebice kada su u pitanju žene počinitelji, primijeniti na hrvatsku kaznenu politiku. Uz ispitivanje primjenjivosti teorija i tipologija razvijenih u području psihologije, psihijatrije i drugih disciplina u smislu pomoćnih kaznenih znanosti, primarni cilj ovog istraživanja je stoga utvrditi postoji li ravnopravnost spolova u kaznenoj politici prema nametljivom ponašanju u Hrvatskoj. Pošto se radi o razmjerno novom obliku kaznenog djela, posebice u kaznenoj politici Republike Hrvatske, željeli smo istražiti koliko su građani zapravo upoznati s fenomenom nametljivog ponašanja, na koji ga način percipiraju te utječe li spol počinitelja i žrtve na njihovu percepciju. Uz to, istražili smo odabrani uzorak sudskih presuda da bi stekli uvid u sudbenu politiku prema počiniteljima optuženima za nametljivo ponašanje.

Uz uvod i zaključak, rad je podijeljen u četiri glavna dijela. Nakon uvoda slijedi teorijski okvir u kojem su najprije objašnjeni pojmovi kaznene poli-

2 Nametljivo ponašanje je termin za *stalking* usvojen na razini pozitivnopravnoga kaznenog zakonodavstva u Hrvatskoj. Kako se u području istraživanja nisu ustalili standardni prijevodi, u radu se i dalje koriste engleski pojmovi *stalking* za nametljivo ponašanje, *stalker* za počinitelja, te kolokvijalna ali razumljiva glagolska imenica *stalkanje* za samu radnju. U potrazi za prijevodima ovih engleskih pojmova i žargonskih anglizama, tipičnijih za neformalnu komunikaciju, naišli smo na pojmove vrebati, pratiti, uhoditi, proganjati, iz čega se kao mogući prijevodi za *stalking* pojavljuju vrebanje, progonjenje, uhodjenje, nametanje, a za *stalkera* imenice vrebač (npr. RTL-ova *Potraga*, 29. 3. 2021.), progonitelj, uhoda, nametljivac itd. (usp. hr.glosbe.com/en/hr/stalking), i odgovarajuće inačice u ženskom rodu (vrebačica, progoniteljica, nametljivica), no ni jedan od tih prijevoda, kako pokazuje već sudska praksa, nije dovoljno širok da obuhvati činove koji su posrijedi pa smo nevoljko odlučili zadržati i engleske varijante.

tike i ravnopravnosti spolova uz kratko upućivanje na problem tamne brojke koji je posebno relevantan u istraživanju nametljivog ponašanja. Zatim, u istom dijelu rada, objašnjavamo pojam nametljivog ponašanja te njegovu povezanost s mentalnim poremećajima i nasiljem. Prezentiramo tipologiju počinitelja i žrtava koju su razvili Mullen, Pathé i Purcell (2009) koju ćemo primijeniti na odabrani uzorak slučajeva te posebno raspravljamo o karakteristikama žena kao počiniteljica nametljivog ponašanja.

U idućem, najopsežnijem dijelu rada analiziramo sudsku praksu slučajeva nametljivog ponašanja u RH. Dokumenti su prikupljeni putem internetske stranice sudske prakse Vrhovnog suda Republike Hrvatske. Slučajevi se razmatraju prema sljedećim varijablama: odnos oštećenih³ i osuđenih, spol oštećenih i osuđenih, kvalifikacija djela, rezultat postupka te izrečene kazne. Uz to, pojedini su istraživački zanimljivi slučajevi detaljnije narativno razrađeni kako bi omogućili kvalitativnu usporedbu slučajeva u kojima su žene i muškarci počinitelji nametljivog ponašanja i ispitivanja teze o mogućoj spolnoj neravnopravnosti u kaznenoj politici prema nametljivom ponašanju. Zatim prikazujemo rezultate provedene ankete kojom se nastoje utvrditi stavovi građana RH po pitanju nametljivog ponašanja općenito i razlike između muških i ženskih počinitelja. Anketa je bila u potpunosti anonimna i dobrovoljna, a s obzirom na to da je provedena *online* putem *docs.google* obrasca, pretpostavili smo da će većina sudionika biti mlađe i srednje životne dobi.

TEORIJSKI OKVIR

KAZNENA POLITIKA I RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Kaznena politika jedna je od temeljnih javnih politika koja pripada „klasičnim državnim resorima“ (Petek 2012, 38-39). Ona nije samo ono što neka vlada u danom trenutku odluči učiniti ili ne učiniti nego uključuje kontekst pregovaranja svih zainteresiranih strana iza onoga što se predstavlja kao ovlaštenu izbor (usp. Dye, 2021; Colebatch, 2004). Odnosi se na politiku države kojim se određeno ponašanje određuje kao kažnjivo te se u složenoj igri institucija, aktera i različitih diskursa definiraju i implementiraju kaznene norme na osnovi kojih se kažnjavaju subjekti koji ih prekrše u konkretnim slučajevima.⁴ S promjenama u društvu i kulturi, mijenjaju se i

3 U kaznenom pravu i viktimologiji, ali sve više i u medijima i politici te javnosti općenito, ističe se pojam žrtve (eng. *victim*, franc. *victime*, njem. *Opfer*), koji odražava ideološka i kaznenopolitička kretanja današnjice, no u radu, prikazujući sudsku praksu, koristimo i manje dramatične pojmove „oštećenik“ i „oštećenica“, s neutralnijom ekonomskom konotacijom, jer se isti koriste u presudama.

4 Opširniji izvod argumentacije u ovom i idućem odlomku, v. u: Petković (2013, 35-32; 2017, 1-47).

percepcija kaznenog ponašanja i načini kažnjavanja, no cilj kazne je ostao isti, a to je poslati poruku i postići promjenu – i prema kažnjenom u vidu „specijalne prevencije“ i prema mnoštvu tj. ostatku subjekata u društvu kroz „generalnu prevenciju“.

Kaznena politika koja traži legitimnost kao i ostale javne politike u liberalnim demokracijama također uključuje stavove građana izražene u okviru postojećih politički relevantnih diskursa i medijskom okolišu. U smislu njezine formulacije, ona se stoga klasificira među politike s javnošću za razliku od onih gdje je interes javnosti manji (May 1991, 192). S druge strane procesa stvaranja politika, jedan od njezinih najvažnijih segmenata jest sudska praksa, odnosno politika sudova kao ključna, empirijski intrigantna karika implementacije (Reid 1988, 509) kaznenog zakonodavstva koja povezuje opće s pojedinačnim prije kasnijeg izvršenja kazne u nekom od njezinih modaliteta. Iako se zakoni donose u parlamentu, a kazna izvršava u zatvorima ili kroz sustav probacije, sudovi su mjesto gdje se politika kažnjavanja zapravo primarno povezuje s konkretnim ljudskim sudbinama. Svaka je presuda pritom mala politička odluka iz razloga što raspodjeljuje dobra među subjektima, te je, uz okvire pozitivnog prava koji joj zadaju formalne granice, oblikovana određenim partikularnim ili općim interesima u raščlanjivanju kojih su relevantni i stavovi građana koji čine političko tijelo i koji procjenjuju legitimnost kazni. Kroz dva empirijska segmenta ovog istraživanja, u radu nastojimo zahvatiti ta dva aspekta kaznene politike – sudbenu politiku i stavove građana o nametljivom ponašanju kako bih vidjela postoji li i kako ravnopravnost spolova po tom pitanju u Hrvatskoj i je li kaznena politika usklađena sa shvaćanjima građana.⁵

Ravnopravnost spolova jedno je od temeljnih pitanja ljudskih prava. Podrazumijeva jednaka prava, odgovornosti i prilike za žene i muškarce, djevojčice i dječake. Prvi Zakon o ravnopravnosti spolova u Hrvatskoj je stupio na snagu 2003. godine, a poticaj za njegovo donošenje bio je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju kojim je Hrvatska preuzela obvezu usklađivanja cjelokupnog zakonodavstva s propisima EU. Za novi je zakon iz 2008. navedeno da je dodatno usklađen s odredbama međunarodnih standarda i pravom Europske unije (Veštić 2017). Ravnopravnost spolova je zakonski definirana na sljedeći način:

5 Naš fokus na politiku sudova podrazumijeva da na odabranom uzroku zahvaćamo segment pojave koji su zabilježila „mjerodavna državna tijela“ i koji je rezultirao kaznenim procesom. U istraživanju *stalkinga* valja pretpostaviti da je tamna brojka (eng. *dark figure*, fr. *chiffre noir*), dakle ukupan broj onih kažnjivih ponašanja koja su se ostvarila ali nisu službeno registrirana, pozamašan, za razliku od, primjerice, ubojstava. To predstavlja metodološki ograničenje ove studije. Podrobnije o ovom kriminološkom problemu, v. u: Getoš-Kalac i Pribisalić (2020).

Ravnopravnost spolova znači da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata.⁶

Određena je kao jedna od „najviših vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske“ i kao jedan od „temelja za tumačenje Ustava RH“ (Veštić 2017, 73), pa je kao takva izrazito relevantna i za stvaranje kaznene politike kao jedne od temeljnih javnih politika zajednice koja, niti u slovu zakona i drugih pravnih akata niti u implementaciji, ne bi smjela diskriminirati na osnovi spola.⁷ Ravnopravnost spolova je stoga pojam koji predstavlja normativni okvir na osnovi kojega je moguće procjenjivati pojedina područja djelovanja kaznene politike poput njezine implementacije u slučajevima nametljivog ponašanja.

POJAM NAMETLJIVOG PONAŠANJA

Nametljivo je ponašanje oblik viktimizacije, podrazumijeva nanošenje štete (najčešće psihičke), bez obzira na to je li ona učinjena svjesno ili ne. Većina definicija nametljivog ponašanja naglašava da je to tijekom ponašanja koji obuhvaća ponavljanje. Dakle, ponašanje se mora dogoditi više nego jednom pa se postavlja pitanje koliko se puta mora ponoviti da bi se moglo okarakterizirati kao nametljivo. Mullen i suradnici upozoravaju da se prag ne bi trebao postaviti previše nisko jer se time ostavlja malo prostora između *stalkinga* i onih ponašanja koja mogu biti iritantna, ali su uobičajena (Mullen, Pathé i Purcell 2009, 3). Nametljivo je ponašanje stoga, prema jednoj od kvantificirajućih definicija u opticaju, određeno kao niz „ponavljajućih neželjenih upada ili komunikacija koji su se dogodile barem 10 puta u razdoblju od najmanje četiri tjedna i koje su prouzročile strah ili uzbunu kod žrtve“ (James i Farnham 2003, 433). Često započinje djelima koja se u početku čine bezopasnima. To je primjerice slanje poruka ili poklona. Problem nastaje kada takva ponašanja prerastu u djela koja su prijeteća ili nasilna (Kienlen i sur. 1997). Može trajati tjednima, mjesecima ili čak godinama, a gotovo uvijek nanosi velike socijalne i psihičke štete žrtvi. Kada je uporno, nametljivo ponašanje postaje aktivnost s punim

6 Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 69/17), čl. 5.

7 Ističe se kako „diskriminacija na temelju spola označava svaku razliku, isključenje ili ograničenje učinjeno na osnovi spola kojemu je posljedica ili svrha ugrožavanje ili onemogućavanje priznanja, uživanja ili korištenja ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkom, gospodarskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom području na osnovi ravnopravnosti muškaraca i žena, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, građanskom i svakom drugom području života.“ Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 69/17), čl. 6.

radnim vremenom koja narušava počiniteljevo i žrtvino socijalno, profesionalno i psihološko funkcioniranje (Mullen, Pathé i Purcell 2009, 276).

Kod nametljivog ponašanja najvjerojatnije neće doći do nasilja ukoliko ga *stalker* unaprijed nema namjeru počinuti. Te namjere mogu biti određene ukoliko je prijetio žrtvi nasiljem ili, s druge strane, mogu biti trenutni odgovor na situaciju. Drugi čimbenik čine takozvani „događaji pokretači“. To su „događaji ili okolnosti koje mogu izazvati negativne emocije ili stres kod pojedinaca i kasnije nasilne odmazde, na primjer, prepirke, konfrontacije i zauzimanje obrambenih uloga. Ovdje *stalker* susreće stresnu situaciju s kojom se ne zna nositi, što smanjuje njegovu sposobnost da se suzdrži od nasilja“ (Thompson, Dennison i Stewart 2013, 858). Takvi događaji mogu izazvati *stalkera* da počinu nasilje koje nije planirao ili osnažiti njegove već postojeće namjere. Čak i ako postoji namjera nanošenja nasilja, moraju postojati mogućnosti za nasilje kako bi se ono ostvarilo. Mogućnost suzdržavanja od nasilja se smanjuje ukoliko je *stalker* pod utjecajem alkohola, droga ili bijesa i ljubomore i različitih drugih čimbenika pri čemu ih valja shvatiti u sklopu dinamičkog modela *stalkerskog* nasilja koje predispozicije za nasilje povezuje s kontekstom koji omogućuje njegovo ostvarenje u blažem ili drastičnijem obliku (Thompson, Stewart i Dennison 2020, 101-103). Istraživanja ukazuju na to da je postotak nasilnog ponašanja između 30 i 40 posto kod većine prijavljenih incidenata. Nasilje rijetko rezultira teškim fizičkim ozljedama, a gruba procjena je da do ubojstva dolazi u manje od 2% slučajeva pa nametljivo ponašanje iz razumljivih razloga kod žrtve stvara strah za sigurnost (James i Farnham, 2003, 432).

TIPOLOGIJA STALKERA

Budući da je nametljivo ponašanje određeno kao obrazac uznemiravanja koji može poprimiti mnoge oblike, ne postoji općeniti profil *stalkera*. Većina ih je doživjela jednu ili više psihosocijalnih trauma koje uključuju gubitak kao što je raspad intimne veze ili gubitak posla. Takvi gubici mogu dovesti u pitanje osjećaj vlastite vrijednosti, kao i potaknuti upotrebu bijesa kao obrane od osjećaja tuge ili stida. Uz to, *stalkeri* pokazuju širok spektar ponašanja i psihodijagnostičkih osobina (Kienlen i sur. 1997). Većina *stalkera* nije mentalno poremećena, već je opsesivno usredotočena na određenu osobu (Davis i Frieze, 2000). *Stalking* obično proizlazi iz dva široka konteksta. Prvi je pokušaj uspostavljanja, obnavljanja ili nametanja veze drugoj osobi koja je izrazila svoju nevoljkost, dok je drugi kontekst osveta za neku prijašnju percipiranu nepravdu. Mullen i suradnici identificiraju tipologiju pet različitih uzoraka nametljivog ponašanja kod odraslih osoba. Tipologija se odnosi na pet skupina koji se temelje na kontekstu i motivaciji, a kao idealni tipovi u činjeničnoj primjeni nisu sasvim uzajamno

ekskluzivni. To su odbijeni, tražitelji intime, nekompetentni, ogorčeni i predatori (Mullen, Pathé i Purcell 2009, 17-21). U idućih pet odlomaka ukratko ćemo prikazati ove tipove sažimajući njihova bitna obilježja iz studije koju smo odabrali kao temeljni teorijski okvir koji ćemo primijeniti na empirijsku materiju sudske prakse.

Prekid intimne veze donosi rizik da će jedna strana ostati ljuta ili odbiti prihvatiti kraj veze, pa se često pojavljuju uvjeti za *stalking* odbijenih (*rejected*). Kod odbijenih se nametljivo ponašanje pojavljuje zbog želje za pomirenjem ili za osvetom, a ponekad se radi o kombinaciji tih dviju želja. Ponašanje se pak nastavlja zbog prilike za kontakt kreiran kroz *stalking* koji postaje neka vrsta zamjene za izgubljenu vezu. Oni su najuporniji i najnametljiviji *stalkeri*. „Kad je jednom utvrđen, njihov obrazac ponašanja je vrlo teško mijenjati”, premda nije uvijek jasno zašto nastavljaju s takvim ponašanjem (Mullen, Pathé i Purcell 2009, 69). Tip odbijenih sadrži velik broj pojedinaca s poremećajima ličnosti, najčešće ovisnih poremećaja te narcisoidnih, ljubomornih i sumnjičavih tipova koji dijagnostički pripadaju paranoičnim poremećajima ličnosti. Ipak nisu u tolikoj mjeri dezorijentirani da ne mogu prestati s takvim ponašanjem ukoliko procjene da je cijena nastavljanja *stalkinga* previsoka (ibid, 76).

Tip tražitelja intime (*intimacy seekers*) u literaturi je usko povezan s poremećajem erotomanije zbog čega je prepoznat kao izrazit problem i prije ostalih tipova. Oni nametljivo ponašanje započinju iz konteksta usamljenosti i nedostatka ljubavi. Ponašanje je usmjereno prema osobi s kojom nemaju nikakav odnos, no čvrsto vjeruju da intima ili već postoji ili će se neizbježno dogoditi. „Održava se nenarušivom nadom i uvjerenjem da je zamišljena ljubav bolja od nikakve ljubavi“ (Mullen, Pathé i Purcell 2009, 17). Ovo je jedini tip u kojem je veći postotak počinitelja žena nego muškaraca i obično su stariji od ostalih tipova. Izolirani od stvarnosti i očvrsnuli u navici da ih se odbije, tražitelji intime vjerojatno su najuporniji tip *stalkera*. Bilo kakva pozitivna reakcija, koliko god trivijalna bila, u njihovim očima postaje deklaracija ljubavi, dok svako otvoreno odbijanje oni izokreću u ljubav i brigu. Ovaj se tip izdvaja jer gaji nerealistično pozitivan pogled na sebe. Ponekad će frustracija zbog odbijanja dovesti do nasilja i prijetnji koji mogu biti usmjereni ili na žrtvu ili na neku drugu osobu za koju vjeruju da stoji na putu ljubavi između njih i žrtve (ibid, 83-84).

Nametljivo ponašanje kod nekompetentnih (*incompetent suitors*) javlja se u kombinaciji želje za novom vezom i njihovog stajališta da imaju pravo na vezu, što često rezultira nerazumnom upornošću. Gotovo uvijek se radi o muškarcima koji traže vezu seksualne prirode. Konačni razlog porastu broja muškaraca koji uporno nastavljaju s nametljivim ponašanjem prema onima koji ih odbijaju ili izbjegavaju njihov kontakt Mullen i suradnici

pripisuju nestanku društvenih mehanizama koji su garantirali partnerice muškarcima. Njihovo nametljivo ponašanje u prosjeku traje kraće od ostalih tipova no imaju najveću sklonost ponavljanja istog ponašanja usmjerenog prema drugoj žrtvi. Preferiraju izravan kontakt sa žrtvom, imaju relativno nisku razinu psiholoških poremećaja, ali su često narcisoidni i opsesivni. Bijes se ne pojavljuje kao problem, no imaju poteškoće s anksioznošću i simptomima depresije kao i zlouporabom droga (Mullen, Pathé i Purcell 2009, 86-89).

Nametljivo ponašanje kod ogorčenih (*resentful*) započinje jer se percipiraju kao žrtvu nepravde. Ta nepravda može imati različite oblike: percepciju uskrate zaslužene koristi ili nanesenoga neopravdanog zla, zlostavljanja ili ignoriranja prava. Vođeni su ogorčenjem, motivirani željom za kaznom te uporno nastavljaju sa svojim ponašanjem zbog zadobivanja osjećaja moći i kontrole. U gotovo svim slučajevima su žrtve njihovog uznemiravanja zamišljene kao primjer tipa ljudi koji su ih uznemiravali i omalovažavali u prošlosti. Obično teže planiranoj osveti protiv pojedinca ili izražavaju svoj bijes prema svijetu kroz uznemiravanje nekoga tko je postao utjelovljenje svih onih koji su ih omalovažavali ili im naudili. Mnogi od njih će prestati s takvim ponašanjem kada ih se suoči sa stvarnim kaznenim posljedicama (Mullen, Pathé i Purcell 2009, 76-79).

Posljednja skupina *stalkera* su predatori (*predatory stalkers*)⁸, koji s nametljivim ponašanjem najčešće počinju u kontekstu nekog oblika sadističke seksualnosti. Praksa im je prikupljanje informacija kojim se pripremaju za napad no „ta se praksa može produljiti zbog zadovoljstva kroz voajerizam, anticipativne fantazije i osjećaj kontrole” (Mullen, Pathé i Purcell 2009, 17). Ova je skupina primjer kako se *stalkeri* mogu naći među seksualnim prijestupnicima uključujući serijske silovatelje, zlostavljače djece, više nametljivih ekshibicionističkih skupina i opscene telefonske pozivatelje. „Razlika između predatora i ostalih tipova koji naposljetku napadaju pa čak i ubiju žrtvu je ta što projekt nasilja potiče nametljivo ponašanje kod predatora, dok se kod ostalih razvije kroz nametljivo ponašanje” (ibid, 20). Nametljivo je ponašanje kod predatora gotovo uvijek uvod za seksualni napad u nekom obliku. Predatori su često emocionalno udaljeni, imaju slabu empatiju i gaje osjećaje duboke nesigurnosti. Često imaju probleme s bijesom, potiskuju emocije i ne uspijevaju kontrolirati osjećaje. Iako su u velikom broju slučajeva svjesni da imaju problem, ne žele se promijeniti ili ne znaju kako (ibid, 110-113).

8 Katkad se u tisku pojavljuje pojam „vrebac”, a tradicionalniji hrvatski oblik riječi je „grabežljivac”, no kako se anglizam latinskog podrijetla „predator” udomaćio u javnom diskursu, posebno u crnoj kronici suvremenih portala, odlučili smo ga unatoč stilskim i jezičnim rezervama zadržati u ovom radu.

Mullen i suradnici uz tipologiju *stalkera* razvijaju i tipologiju žrtava. Navode kako je bilo predloženo nekoliko klasifikacija od kojih su se sve temeljile na odnosu žrtve i počinitelja. Oni žrtve svrstavaju u sljedeće kategorije: „bivši intimni partneri, otuđeni članovi obitelji i prijatelji, neformalni poznanici, profesionalni kontakti, kontakti na radnom mjestu, stranci, poznate osobe, nepoznati i sekundarne žrtve” (Mullen, Pathé i Purcell 2009, 46). Pri tome ističu kako ni ovo nisu u potpunosti uzajamno ekskluzivne skupine te da je raspodjela žrtava u nekim pitanjima stvar procjene. Bez obzira na to kojoj kategoriji pripadaju, žrtve nametljivog ponašanja suočene su s višestrukim oblicima uznemiravanja koje često uključuju prijetnje i incidente. Žrtve imaju različite mehanizme suočavanja s ovim problemom. Izrazito je problematična strategija privikavanja na *stalkerove* zahtjeve jer je jako često krivo protumačena od strane drugih. Dok se žrtva nada da će suglasnost ublažiti *stalkerov* bijes i umanjiti prijetnje ili naposljetku smiriti *stalkera*, takvu će prividnu kapitulaciju mnogi protumačiti kao slabost, nedostatak odlučnosti na strani žrtve ili kao dokaz da su optužbe za *stalking* pretjerane i neutemeljene (ibid, 56).

ŽENE KAO POČINITELJI, MUŠKARCI KAO ŽRTVE

Iako se žene u većini slučajeva pojavljuju kao žrtve nametljivog ponašanja, važno je prepoznati da one mogu biti i počinitelji. Veća svijest o tom problemu potrebna je iz razloga što njihove žrtve često doživljavaju apatiju, ravnodušnost i skepsu od strane provoditelja zakona i agencija za pomoć, posebice kada su žrtve muškarci. Studije pokazuju da su žene koje se upuštaju u nametljivo ponašanje najčešće socijalno izolirane sa visokom razinom duševnih bolesti i poremećaja ličnosti (Mullen, Pathé i Purcell 2009, 140).

Purcell i suradnici su 2001. godine objavili studiju koja se bavi usporodbom žena i muškaraca kao počinitelja nametljivog ponašanja (Purcell, Pathé i Mullen, 2001). Istraživanje su proveli među muškarcima i ženama koji su zbog svojeg ponašanja bili upućeni u kliniku za duševno zdravlje u razdoblju od 1993. do 2000. godine. Došli su do rezultata da se žene počinitelji, suprotno popularnim pretpostavkama, nisu znatno razlikovale od muškaraca po pitanju demografskog profila, psihijatrijskog statusa, trajanju aktivnosti, upornosti, kao ni stopi prijetnji i nasilja. Međutim, veća je vjerojatnost da su muškarci koji su bili nametljivi imali povijest zabilježenog kažnjivog ponašanja ili zlouporabe droga. Također, primarne razlike između žena i muškaraca su njihov izbor žrtve, osnovna motivacija i kontekst u kojem se pojavljuje njihovo ponašanje. Vjerojatnije je i to da muškarci od eksplicitnih prijetnji prijeđu na stvarne fizičke napade.

Većina ženskih *stalkera* pripada u kategoriju tražiteljica intime, no u velikom broju slučajeva motivacija može biti ljutnja ili bijes što ih smješta u kategoriju odbijenih. Obično su im žrtve otprije poznate kao poznanici, bivši ljubavni partneri ili članovi obitelji. Često se radi i o ljudima koje upoznaju u poslovnom okruženju. Koriste raznolikije taktike u odnosu na muškarce. Uz poruke i pozive, uobičajena su ponašanja slanje pisama, vožnja uz kuću žrtve, upadanje na posjed i praćenje žrtve, a zna doći i do oštećenja imovine. Kod *stalkerica*, studije pokazuju visok postotak duševnih poremećaja kao što su erotomanija, bipolarni poremećaj, depresija, poremećaji ličnosti, anksiozni poremećaj, poremećaji raspoloženja itd. (Carabellese i sur. 2013). Problem predstavlja činjenica da se zbog predrasuda podcjenjuje potencijal žene za nasilje (West i Friedman 2008). Meloy i Boyd (2003) tvrde da taktike ženskih *stalkera* rjeđe kulminiraju nasiljem, no postotak nasilja se povećava i do 50% u slučajevima prethodne ljubavne veze sa žrtvom. Čak i ako se stopa prijatnji ne razlikuje prema spolu, kod žena je manje vjerojatno da će prijeći s prijatnji na uporabu fizičkog nasilja. Ako i dođe do nasilja, većina incidenata ne uključuje upotrebu oružja i ne rezultira ozljedama (Acquadro Maran i sur. 2020).

Kad je riječ o muškarcima kao žrtvama, Acquadro Maran i suradnici (2020) navode kako su muškarci skloni pustiti da nametljivo ponašanje prema njima traje duže prije nego ga prijave policiji u odnosu na žene. Osim što ima negativne posljedice za žrtvu u emocionalnoj sferi, tako se smanjuje učinkovitost suočavanja s problemom i otežava rad policajaca koji istražuju slučaj. Muškarci su manje skloni sebe gledati kao žrtve te se zbog predrasuda u društvu dodaje osjećaj srama već ionako intenzivnom psihološkom teretu. Ova skupina autora ukazuje na važnost drukčijeg pristupa ovom problemu kako bi se omogućilo žrtvama ali i trećim stranama poput rodbine, prijatelja i kolega, prepoznavanje znakova viktimizacije kod muškaraca (Acquadro Maran i sur. 2020).

ANALIZA SUDSKE POLITIKE U HRVATSKOJ 2013-2021

Nametljivo ponašanje kao pozitivnopravna inkriminacija u Hrvatskoj je na snazi od 1. 1. 2013. kada je stupio na snagu Kazneni zakon donesen 2011. (NN 125/11). Regulirano je u Glavi XIII KZ-a „Kaznena djela protiv osobne slobode” člankom 140. na sljedeći način:

- (1) Tko ustrajno i kroz dulje vrijeme prati ili uhodi drugu osobu ili s njom nastoji uspostaviti ili uspostavlja neželjeni kontakt ili je na drugi način zastrašuje i time kod nje izazove tjeskobu ili strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.

- (2) Ako je djelo iz stavka 1. ovog članka počinjeno u odnosu na blisku osobu, osobu s kojom je počinitelj bio u intimnoj vezi ili prema djetetu, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora do tri godine.
- (3) Kazneno djelo iz stavka 1. i 2. progoni se po prijedlogu, osim ako je počinjeno prema djetetu ili bliskoj osobi.⁹

Prva je osoba zbog optužbe za nametljivo ponašanje u RH prityvorena u listopadu 2013. godine. Riječ je o muškarcu koji se nametao kolegici s posla s ciljem ostvarenja ljubavne veze. Ovaj je slučaj izazvao zbuñjenost okoline s obzirom na to da se radilo o novitetu u Kaznenom zakonu (Butorac, 2013). Kako bi analizirali sudbenu politiku u slučajevima nametljivog ponašanja u RH, za uzorak smo uzeli slučajeve koji su dostupni na portalu sudske prakse Vrhovnog suda Republike Hrvatske.¹⁰ Na portalu se u anonimiziranom obliku objavljuju sve odluke Vrhovnog suda i najznačajnije odluke ostalih sudova. Na toj su stranici, zaključno s 15. veljače 2021., bili dostupni podatci o 36 slučajeva nametljivog ponašanja od kojih su 21 sa Vrhovnog suda RH, 3 sa Županijskog suda u Zagrebu, 4 sa Županijskog suda u Bjelovaru, 2 sa Županijskog suda u Puli, 2 sa Županijskog suda u Varaždinu i po jedan slučaj sa Županijskog suda u Splitu, Županijskog suda u Slavanskom Brodu, Općinskog kaznenog suda u Zagrebu i Općinskog suda u Virovitici. Među navedenim slučajevima, tek se u tri radi o ženskim počiniteljima.

3.1. ŽENE KAO POČINITELJI

U slučaju s Općinskog kaznenog suda u Zagrebu, okrivljena je K.L. da je u vremenskom razdoblju od početka 2014. godine do 10. listopada 2015. godine svojem poslodavcu slala učestale poruke u kojima je navodila kako se želi naći s njim privatno i da su sudbinski vezani. Njen joj je poslodavac

9 Izvorne formulacije (NN 125/11) mijenjale su se zajedno s društvenim i kulturnim mijenama te razvojem pravne terminologije koja je, posljedicom jačanja novijih identitetskih politika i politika priznanja, počela obuhvaćati i priznavati bliske odnose među širim krugom osoba kao predmet posebne pravne zaštite, ali i kaznenopolitičkom ambicijom države da i bez zahtjeva stranaka intervenira upravo kvalificiranim oblicima kaznenih djela u odnose koji su nekad bili smatrani dijelom privatne sfere ili kaznenopolitički nevažnima. Osim minor-noga nomotehničkog preciziranja („uspostavi ili nastoji uspostaviti“ postalo je „nastoji uspostaviti ili uspostavlja“), „istospolnog partnera“ zamijenjeno je prvo s „životnog partnera ili neformalnog životnog partnera“ (NN 56/15), da bi kasnije (NN 126/19), sve skupa („sadašnjeg ili bivšeg bračnog ili izvanbračnog druga ili istospolnog partnera“) bilo zamijenjeno s „blisku osobu“, koja je dodana u treći stavak („djetetu ili bliskoj osobi“) čime je ujedno prošireno i precizirano područje odnosa u kojima državno odvjetništvo treba, sukladno utvrđenom činjeničnom stanju, vršiti kazneni progon *ex officio*, dakle bez obzira na subjektivno izraženu volju stanaka. Bliske osobe su naime „članovi obitelji, bivši bračni ili izvanbračni drug, bivši životni partner ili neformalni životni partner, sadašnji ili bivši partner u intimnoj vezi, osobe koje imaju zajedničko dijete i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu“ (KZRH, čl. 87, st. 9).

10 sudskapraks.csp.vsrh.hr

izričito naglasio da je njihov odnos isključivo poslovan te ju je zamolio da prestane s porukama na što ga je ona nastavila pozivati kod sebe u kuću, dolaziti mu u ured i ostavljati mu poklone. Zatim je poslala e-mail poruku svim zaposlenicima tvrtke lažno se predstavljajući kao ljubavnica poslodavca, a nakon toga je svim zaposlenicima i na razne adrese poslovnih partnera poslala e-mail sa slikom obnaženog muškog spolovila navodeći kako joj je predmetnu sliku poslao oštećeni. Osuđena je na kaznu zatvora u trajanju od šest mjeseci te je izrečena uvjetna osuda prema kojoj kazna zatvora neće biti izvršena ukoliko u roku od dvije godine ne počini novo kazneno djelo. Uz to, izrečena joj je sigurnosna mjera zabrane približavanja, uznemiravanja ili uhođenja oštećenog u trajanju od pet godina.

Okrivljena je navela kako se ne smatra krivom za terećeno kazneno djelo. Tvrdila je da je njezin poslodavac otvarao lažne Facebook profile i e-maile kako bi mogao komunicirati s njom, dok je on tvrdio da privatno nisu imali nikakav kontakt i da mu je jedina krivica što odmah na početku nije reagirao na grub način, već je strpljenjem i molbama da prestane pokušao ishoditi da takvom ponašanju dođe kraj. Naveo je kako je u početku sve trpio jer je bio narušen samo njegov mir no kad je shvatio da trpe i ostali djelatnici firme, obratio se policiji za pomoć. Sud je neosporno utvrdio da je okrivljena uz ostvarenje objektivnih, ostvarila i subjektivno obilježje terećenog joj kaznenog djela s obzirom na to da je kod oštećenog izazvala osjećaj uznemirenosti i zabrinutosti za svoju osobnu sigurnost i poslovni ugled (29.K-240/16-35). Ovdje se radi o klasičnom primjeru tražiteljice intime budući da je cilj okrivljene bio ostvarenje ljubavne veze i zajedničkih susreta s tadašnjim poslodavcem. Iako im je odnos bio striktno poslovan, ona je bila uvjerena da intima postoji te da je buduća veza neizbježna jer su „sudbinski vezani i da je ona Božji dar za njega”. Oštećeni prema tome spada u kategoriju kontakata na radnom mjestu. Imajući u vidu vremenski period od gotovo dvije godine, jasno je da je oštećeni oklijevao s prijavom ovog kaznenog djela iako mu je ugrožavalo i privatni i poslovni život.

Sljedeća je presuda donesena na Općinskom sudu u Virovitici. Sud je donio odluku kojom je optužena V.Z. proglašena krivom jer je u razdoblju od početka 2014. godine do veljače 2019. učestalo i ustrajno u kasnim noćnim satima s fiksnog i mobilnog telefona te sa skrivenim brojem pozivala svoju kćer na njen fiksni i mobilni telefon. Optužena je na adresu oštećene također poslala 500-tinjak pisama u kojima je vrijeđa te proklinje nju i članove njezine obitelji. U desetak se pisama poslanih 2018. godine nalazio bijeli prah koji je oštećena odnijela na policiju, no pritom nije utvrđeno da je riječ o ilegalnim supstancama. Sve je navedeno kod žrtve izazvalo osjećaj straha i nelagode za vlastitu sigurnost i sigurnost članova njezine obitelji. Počiniteljica je osuđena na kaznu zatvora od četiri mjeseca te je

izrečena uvjetna osuda kojom je određeno da se kazna zatvora neće izvršiti ako u vremenu od jedne godine ne počini novo kazneno djelo. Osuđenica je navela da ju je kći prijavila jer joj je ponestalo novca te je pokazala interes da ostvari pravo na nasljedstvo njenog djeda. Poricala je da je slala pisma s bijelim prahom, slala toliku količinu pisama te zvala kćer jer sa istom nije komunicirala u dugom vremenskom periodu (6K-125/2019-3). Ovdje se radi o ogorčenom tipu *stalkerice* dok žrtva spada u kategoriju otuđenih članova obitelji. Kroz učestale pozive i pisma, jasna joj je namjera bila uznemiriti svoju kćer te je na određen način „kazniti”. Riječ je o nametljivom ponašanju žene prema ženi, te je zanimljiva činjenica da je i u ovom slučaju protekao dulji vremenski period prije nego je podnesena prijava protiv optužene.

Slučaj sa Županijskog suda u Puli odnosi se na žalbu Općinskog državnog odvjetništva u Varaždinu. Naime, presudom Općinskog suda u Varaždinu 26. svibnja 2017. godine utvrđeno je da je optužena I.Š. u neubrojivom stanju počinila protupravna djela zakonskih obilježja kaznenog djela protiv osobne slobode prijetnjom i nametljivim ponašanjem. Određeno joj je psihijatrijsko liječenje na slobodi u trajanju od 6 mjeseci, te ukoliko optužena ne započne liječenje do dana određenog rješenjem, psihijatrijsko će liječenje na slobodi biti zamijenjeno prisilnim smještajem u psihijatrijsku ustanovu. Žalba se odnosila na odluku o troškovima kaznenog postupka što je prihvaćeno, a u ostalom dijelu prvostupanjska presuda je ostala neizmijenjena (Kž-244/17). Kod ovog slučaja nije dostupno dovoljno podataka da bi se moglo odrediti o kojem je tipu počiniteljice riječ.

3.2. MUŠKARCI KAO POČINITELJI

Na Vrhovnom sudu Republike Hrvatske zabilježen je 21 slučaj u kojem se spominje nametljivo ponašanje, a počinitelji su muškarci. Čak je 12 slučajeva nametljivog ponašanja povezano sa silovanjem, dok je u jednom od tih slučajeva počinitelj prvo silovao žrtvu te je nakon toga počeo pratiti i zastrašivati. Presude su ukinute u 2 slučaja dok je u 12 njih optuženik osuđen ili mu je produljen istražni zatvor. U 5 slučajeva riječ je o zatvorenicima koji su osuđeni zbog drugog kaznenog djela (npr. prijetnja, razbojništvo) no ranije su osuđivani ili se protiv njih vodi postupak zbog nametljivog ponašanja. Kod jednog se slučaja radi o prijedlogu da se suđenje prebaci na drugi općinski sud jer je optuženik smatrao da „suci Općinskog kaznenog suda u Zagrebu nisu u mogućnosti donijeti objektivnu i nepristranu odluku, budući da ne postoji dovoljan broj sudaca koji nisu na neki način već sudjelovali u ovom postupku i donošenju odluka koje su blisko povezane s pitanjima odlučivanja o glavnoj stvari” (II-4 Kr 113/16-4). Ovaj zahtjev je odbijen kao neosnovan jer ne sadrži objektivne i konkretne razloge za mogućnost pristranog postupanja prema osuđeniku. Jedan

se slučaj odnosi na žalbu na odluku Županijskog suda u Zagrebu koji je odredio da se optuženi G.A. izruči Republici Albaniji na izvršenje kazne zatvora u trajanju od 8 mjeseci za počinjenje kaznenog djela nametljivog ponašanja. Izručnik nije državljanin Republike Hrvatske, kazneno djelo na koje je osuđen nije počinjeno na teritoriju Republike Hrvatske te je žalba ocijenjena kao neosnovana. U većini se slučajeva kao žrtve javljaju bivše partnerice dok se u jednom slučaju radi o nametljivom ponašanju prema maloljetnici. U svim slučajevima žrtve poznaju svoje *stalkere*, a taktike počinitelja variraju od poziva i poruka, preko krađe automobilskih tablica, do fizičkog uhođenja. *Stalker*i spadaju u kategorije odbijenih, nekompetentnih, ogorčenih i predatora. Za detaljniji smo prikaz izdvojili pet slučajeva koji se ističu zbog izrazite upornosti i nasilnosti počinitelja.

Sa Županijskog suda u Zagrebu dostupna su tri slučaja. U jednom je slučaju žrtva bivša djevojka dok su u ostala dva slučaja žrtve ženske osobe s kojima je počinitelj htio uspostaviti ljubavnu vezu. Svi su proglašeni krivima. Sa Županijskog su suda u Bjelovaru dostupna su četiri slučaja od kojih je u jednom slučaju nametljivo ponašanje počinjeno prema muškarcu, u dva prema maloljetnicama i u jednom prema ženskoj osobi s kojom je počinitelj nastojao uspostaviti vezu. U dva je slučaja optuženik oslobođen od optužbe, a u dva je slučaja proglašen krivim no prvostupnjska je odluka preinačena. U dvama slučajevima sa Županijskog suda u Varaždinu, obje su presude bile oslobađajuće. U slučaju Županijskog suda u Slavenskom Brodu također je riječ o oslobađajućoj presudi, dok se u slučajevima sa županijskih sudova u Splitu i Puli radi o osuđujućoj.

3.2.1. VRHOVNI SUD RH

U prvom slučaju optuženi I.T. podnosi žalbu na odluku Županijskog suda u Zagrebu kojom mu je produljen istražni zatvor zbog kaznenih djela silovanja, prijetnje, povrede djetetovih prava i nedozvoljenog posjedovanja, izrade i nabavljanja oružja i eksplozivnih tvari. Optuženom se stavlja na teret da je u razdoblju od 1998. do 2014. godine počinio ova četiri kaznena djela na štetu svoje supruge i njihove zajedničke djece. U ožujku 2015. godine Vrhovni sud donosi odluku kojom se I.T. osuđuje na kaznu zatvora u trajanju od 11 godina pri čemu mu je za kazneno djelo nametljivog ponašanja određena kazna zatvora u trajanju od jedne godine. Iako poriče da je uhodio svoju suprugu, suprotno govore njihova zajednička djeca te kolege s posla oštećenice. Tvrde da je optuženik „učestalo dolazio na njezino radno mjesto, sačekivao ju pred ulazom, kontrolirao i uhodio.” Uz to je i pribavljao službenu evidenciju poduzeća o dolascima i odlascima oštećenice. Također nema dvojbe da je optuženik prijetio oštećenici „da će ju ubiti, zaklati, masakrirati, iskopati oči, isjeći na komade” (Kžm58/14-7) čime je kod oštećenice izazvao osjećaj straha i životne ugroženosti. I djeca su bila

izložena nasilju prema majci te su bila zapuštena i emocionalno zlostavljana od strane optuženog. Optuženik nije ranije osuđivan, a iz psihijatrijskog vještačenja proizlazi da se radi o osobi „duboko poremećene strukture ličnosti s dominantnim paranoidnim, narcističkim i disocijalnim osobinama” (IIKž 270/14-4).

Optuženi je u ožujku 2020. podnio žalbu na odluku Županijskog suda u Sisku kojom je odbijen prijedlog za njegov uvjetni otpust. Ističe da su ispunjene pretpostavke za uvjetni otpust, da je dosadašnje izdržavanje kazne na njega dovoljni utjecalo da više ne čini kaznena djela te da ima zdravstvenih poteškoća koje se ne mogu adekvatno tretirati u zatvorskom sustavu. Žalba je odbijena, a zbog činjenice da je do punog isteka kazne preostalo gotovo pet godina, Vrhovni sud upućuje na zaključak kako je neophodan nastavak izvršavanja kazne (I Kž 187/2020-4). Iako su kaznena djela počinjena prema supruzi, može se s obzirom na ponuđenu tipologiju *stalkera*, argumentirati da počinitelj, uz kategoriju odbijenoga koji nasilnim činovima nastoji zadobiti kontrolu koju nema, suštinski pripada i kategoriji sadistički vođenoga predatora. Nametljivo ponašanje započinje s ciljem da naudi žrtvi, a silovanja su prema iskazima svjedoka bila samo nastavak zlostavljanja koje je oštećenica dulje vrijeme bila prisiljena trpjeti. S obzirom na trajanje i težinu kaznenih djela, jasno je da osuđenom nedostaje empatije te da nije pokazao želju za promjenom.

U drugom slučaju, okrivljeni D.Ž. podnosi žalbu u lipnju 2015. godine na rješenje Županijskog suda u Zagrebu kojim mu je produljen istražni zatvor zbog okolnosti koje upućuju na konkretnu opasnost da će okrivljenik boravkom na slobodi ponoviti kazneno djelo. Naime, zaključuje se da postoji osnovana sumnja da je okrivljenik tijekom razdoblja od gotovo pet godina počinio tri kaznena djela silovanja, dva kaznena djela pokušaja silovanja, dva kaznena djela protupravnog oduzimanja slobode i jednog kaznenog djela nametljivog ponašanja i sve to prema jednoj osobi. Žalbu ponovno podnosi u listopadu iste godine no i ova se žalba odbija kao i prethodna. Sud iznosi kako upravo zbog brojnosti i načina počinjenja tih kaznenih djela i vrijeme u razdoblju od gotovo pet godina upućuju na iznimnu upornost i odlučnost u protupravnom postupanju, kao i visok stupanj kriminalne volje. Optuženi je i ranije osuđivan zbog počinjenja kaznenog djela prijetnje također na štetu oštećene M.T. za koje mu je bila izrečena uvjetna osuda koja nije ostvarila svoju svrhu. Radi se o osobi „poremećene strukture ličnosti dominantno disocijalnih i narcističkih obilježja, naglašene posesivnosti i egocentričnosti” koji je oštećenicu htio kazniti (II Kž 369/15-4). Osuđen je na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju jedne godine i jednog mjeseca. Istom je presudom optuženik oslobođen optužbe da bi počinio kazneno djelo nametljivog ponašanja.

U kolovozu 2017. državni odvjetnik podnosi žalbu na oslobađajući dio presude koja se djelomično prihvaća te se presuda pobija u cijelosti, a predmet se upućuje prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje pred potpuno izmijenjeno vijeće. Prema Vrhovnom sudu, državni odvjetnik je u pravu kada tvrdi da je prvostupanjski sud u odnosu na kazneno djelo nametljivog ponašanja propustio pravilno utvrditi odlučne činjenice. Naime prvostupanjski je sud utvrdio kako dio poslanih poruka nije bio uvredljivog sadržaja, no državni odvjetnik ističe kako to nije odlučna činjenica za ovo kazneno djelo. Neželjeni kontakti se mogu ogledati čak i u slanju poruka „htio sam da mi budeš žena“, „ljepša si od mjeseca“, „trebala si mi biti sve“ ukoliko su takve poruke neželjene, ukoliko se radi o ustrajnom slanju kroz duže vrijeme i ako je intenzitet izazvao strah i tjeskobu. „Propuštajući pravilno utvrditi sadržaj i cilj poruka koje je optuženik upućivao, među kojima je bilo i onih uvredljivog i ponižavajućeg sadržaja, propuštajući pravilno utvrditi intenzitet uspostavljanja kontakata, te propuštajući pravilno utvrditi vjerodostojnost iskaza oštećenice“ prvostupanjski je sud pogrešno utvrdio činjenično stanje te je presudu trebalo ukinuti u cijelosti te ocijeniti svaki dokaz zasebno i u svezi s ostalim dokazima (I Kž161/2016-4). U ovom slučaju žrtva spada u kategoriju bivših intimnih partnera, a počinitelj u kategoriju odbijenih. Nametljivo se ponašanje javilo iz kombinacije želja za pomirenjem i osvetom s obzirom na to da je navedeno kako počinitelj teško podnosi odvojenost od žrtve i da ju je htio kazniti nakon što je uvidio da poduzeti koraci u smjeru očuvanja odnosa nisu uspjeli.

U slučaju okrivljenog Z.Đ. protiv kojeg je podignuta optužnica na Županijskom sudu u Rijeci zbog kaznenih djela silovanja, prijetnje i nametljivog ponašanja, pet mu je puta odbijena žalba za ukidanje istražnog zatvora u razdoblju od studenog 2018. do svibnja 2020. Sva su djela počinjena prema istoj oštećenici N.K. uz učestalo ponavljanje ozbiljnih prijetnji da će poubijati njenu obitelj, pokazujući joj metke i govoreći da je već ubijao. Osuđenik je i ranije bio „osuđivan na kaznena djela s elementima nasilja i to ubojstva i dva pokušaja ubojstva na kaznu zatvora od 20 godina te nasilničkog ponašanja i teške tjelesne ozljede“ (II Kž 451/2018-4). Radi se o osobi s „antisocijalnim poremećajem ličnosti, [koja] ne mari za društvene norme. Slabih je mogućnosti korekcije svog rizičnog ponašanja, impulzivan i neodgovoran prema drugima uz potpuni izostanak empatije“ te ima slabiju samokontrolu (II Kž 320/2019-4). Riječ je, po svemu sudeći, o tipu predatora, sadističkom nasilniku kojega ni prethodna dugotrajna kazna zatvora nije potaknula na promjenu ponašanja.

Sljedeći je slučaj žalba optuženika M.M. koji je presudom Županijskog suda u Dubrovniku proglašen krivim za kaznena djela silovanja i nametljivog ponašanja te osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju

od jedne godine i četiri mjeseca s tim da mu je za nametljivo ponašanje određena kazna zatvora u trajanju od osam mjeseci. Izrečena mu je djelomična uvjetna osuda na način da je određeno da će se izvršiti neuvjetovani dio kazne zatvora u trajanju od šest mjeseci, a ostatak izrečene kazne neće ukoliko u roku od tri godine ne počini novo kazneno djelo. U odnosu na djelo nametljivog ponašanja žalba optuženika nije osnovana. Oštećenica je njegova bivša intimna partnerica kojoj je u kratkom vremenskom razdoblju putem mobitela uputio više stotina poruka na koje ona nije reagirala. Poruke su nakon toga postale uvredljive. Međutim Vrhovni sud drži da je osnovano da se optuženik žali u odnosu na kaznu koja mu je utvrđena jer nije ranije osuđivan, a radi se o kaznenom djelu za koje je zapriječena kazna zatvora u trajanju do tri godine. Tako sud smatra da je izrečena kazna od osam mjeseci prestroga te je presuda preinačena na način da je optuženiku izrečena kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca (I Kž 218/17-7). Počinitelj pripada kategoriji odbijenih s obzirom na to da je nakon prekida veze s oštećenom pokušavao uspostaviti kontakt na što ona nije reagirala. Taj je izostanak reakcije kod počinitelja potaknuo kriminalno ponašanje.

I naposljetku, izdvojili smo žalbu državnog odvjetnika na rješenje Županijskog suda u Varaždinu kojim je okrivljeniku M.N. ukinut istražni zatvor. Optužnica je podignuta protiv njega zbog dva teška djela protiv spolne slobode, kaznenog djela silovanja, kaznenog djela prijetnje te kaznenog djela nametljivog ponašanja. Sva su kaznena djela počinjena na štetu iste oštećenice. „Iz psihologijskog vještačenja proizlazi da kod okrivljenika postoji strah od napuštanja i pokušaji da to napuštanje spriječi pretjeranom kontrolom, kao i nemogućnost zrelog suočavanja i nošenja s neugodnim emocijama potaknutim prijetećim gubitkom bliske osobe, što je moglo rezultirati nasilnim ispadima, koji su manifestacija potisnute agresije” (II Kž 486/14-4). Također je utvrđeno da je nositelj poremećaja osobnosti nezrelog tipa. Uzevši u obzir ove okolnosti i iskaz oštećenice koja živi u strahu od okrivljenika, rješenje se ukida i upućuje prvostupanjskom sudu na ponovno odlučivanje. Iako se kao i u drugim sličnim slučajevima, može prepoznati tip odbijenih, koji prekid odnosa negiraju i nastoje neuspješno riješiti primjenom različitih oblika nasilja, uočiti ćemo i ovdje *stalkera* iz kategorije predatora koji ne preže od ozbiljnijih modaliteta napada na žrtvu.

3.2.2. ŽUPANIJSKI SUD U ZAGREBU

U prvom se slučaju radi o *stalkingu* javne osobe. Naime, prihvaća se žalba državnog odvjetnika te se prvostupanjska presuda kojom je odbijena optužba protiv okrivljenog F.P. zbog kaznenog djela nametljivog ponašanja ukida i vraća se na ponovno suđenje pred drugim sucem. Okrivljenik je oštećenog M.Ž. u razdoblju od siječnja 2014. do siječnja 2016. upućivao

poruke prijetećeg sadržaja, a koje su se odnosile i na članove njene obitelji. Također je bez ovlaštenja i privole u javnosti iznosio činjenice o njenim osobnim podacima. Iako s okrivljenikom i dalje komunicira zbog zajedničkog djeteta, prijetnje je shvatila ozbiljno te su i kod nje i kod njene obitelji izazvale strah. Sud smatra kako je potrebno ponovno izvesti sve dokaze i donijeti novu, pravilnu i zakonitu odluku (6 KŽ-235/17-3). Iako je riječ o javnoj osobi, u ovom slučaju žrtva pripada kategoriji bivših intimnih partnera, a počinitelj u kategoriju odbijenih s obzirom na to da je nametljivo ponašanje potaknuto prekidom veze od strane žrtve.

U drugom se slučaju radi o žalbi okrivljenog G.F. koja se odbija kao neosnovana te se potvrđuje prvostupanjska presuda. Proglašen je krivim zbog počinjenja kaznenih djela nametljivog ponašanja i prijetnje. Za svako mu je kazneno djelo utvrđena kazna zatvora od šest mjeseci te je osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od deset mjeseci. Uz to, izrečena mu je sigurnosna mjera zabrane približavanja, uznemiravanja ili uhođenja oštećene I.M. u trajanju od tri godine. Oštećenici je slao SMS poruke i upućivao pozive u razdoblju od listopada 2016. do veljače 2017. u kojima ju je pozivao na kavu i razgovor o njihovom odnosu, tražio objašnjenje zašto ne želi biti s njim u vezi, vrijeđao ju te joj davao do znanja da zna gdje se nalazi i s kime se druži. Dok okrivljeni negira da je oštećenicu kontaktirao protivno njezinoj volji i tvrdi da je ona htjela da on „trči” za njom, ona je vrlo uvjerljivo iskazivala da mu je dala do znanja da ne želi nikakav odnos niti bilo kakav kontakt. Okrivljeni je ranije osuđivan zbog kaznenih djela teške krađe, teške krađe u pokušaju, krivotvorenja, bludne radnje i također nametljivog ponašanja. Kaznena djela nametljivog ponašanja čini na štetu uvijek iste oštećenice što upućuje na to da kod njega postoji izrazita kriminalna volja i upornost (4 KŽ-729/2017-3). Ovdje je riječ o nekompetentnom *stalkeru* kod kojeg je želja za vezom sa oštećenicom rezultirala pretjeranom upornošću. Žrtva pripada kategoriji neformalnih poznanika s obzirom na to da su se ona i počinitelj kretali u istom društvu no nikad nisi bili u bilo kakvom odnosu te mu je čak dala do znanja da mu ne želi biti ni prijateljica.

Treći je slučaj također odbijena žalba okrivljenog N.E. koji je proglašen krivim zbog kaznenog djela nametljivog ponašanja i osuđen na kaznu zatvora od četiri mjeseca. Izrečena mu je uvjetna osuda te je određeno da se izrečena kazna zatvora neće izvršiti ako okrivljenik u roku od jedne godine ne počini novo kazneno djelo. U razdoblju od rujna 2013. do travnja 2014. ustrajno je pokušavao uspostaviti neželjeni kontakt sa oštećenicom D.G., slao joj SMS poruke i pisma, dolazio na adresu njenog stanovanja gdje je parkirao vozilo i gledao prema njezinom stanu, pisao poruke uvredljivog karaktera, upućivao cvijeće i pisma u kojima joj je izjavljivao ljubav, pljusnuo je, oduzeo joj mobitel, zvonio joj na vrata i na silu ušao u njezin stan. Također je zvao i slao poruke prijateljici i ocu oštećenice. Prema

svemu navedenom, žalba nije osnovana te se potvrđuje prvostupanjska presuda (5 Kž-270/17-3). U ovom je slučaju riječ o odbijenom *stalkeru* koji je nastojao ponovno uspostaviti vezu sa bivšom intimnom partnericom.

3.2.3. ŽUPANIJSKI SUD U BJELOVARU

Prvi je slučaj žalba optuženika J.V. kojeg je Općinski sud u Virovitici proglasio krivim zbog kaznenih djela nametljivog ponašanja i prijetnje za koje su mu određene kazne zatvora po šest mjeseci, a osuđen je na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 10 mjeseci te mu je izrečena uvjetna osuda u vremenu od 2 godine. U razdoblju od siječnja 2013. do ožujka 2014. ustrajno je usmeno i pismeno u više od pedeset navrata državnim institucijama RH podnio razne pritužbe protiv M.G. u namjeri da ga uzemiri. Prema mišljenju drugostupanjskog suda, žalitelj osnovano ukazuje da se predstave i prijave koje je podnosio državnim institucijama ne mogu podvesti pod biće kaznenog djela nametljivog ponašanja jer je kazneno djelo uređeno tako da samo po sebi ukazuje da radnje počinitelja moraju biti usmjerene izravno prema određenoj osobi pošto se radi o djelu protiv osobne slobode. Iako je oštećenik imao neugodnosti jer se morao očitovati na prijave, drugostupanjski sud smatra da takve radnje mogu karakterizirati neko drugo kazneno djelo kao što je primjerice kleveta. Stoga je sud u tom dijelu prihvatio žalbu optuženika, oslobođen je optužbe za nametljivo ponašanje te mu je uvjetna osuda smanjena na jednu godinu (Kž-200/2014/3). Unatoč dilemama o pravnoj kvalifikaciji djela i komunikaciji koja se ne usmjerava izravno na objekt opsesije, s obzirom na psihologijsku tipologiju od koje polazimo, radi se o ogorčenom *stalkeru*, a njegovi su postupci po svoj prilici rezultat svojevrstne osvete prema oštećenom. Iz presude se ne da iščitati je li žrtva primjerice poslovni kontakt, otuđeni član obitelji ili poznanik oštećenog.

U drugom se slučaju prihvaća žalba optuženika D.M. koji se oslobađa optužbe da je u razdoblju od kolovoza do rujna 2014. sa svog mobilnog telefona učestalo zvao dijete A.B. znajući da je maloljetna, tražeći od nje da dođe pred kuću, nudio joj marihuanu, te je pozvao na kavu. Pobijanom je presudom proglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od šest mjeseci. Nedvojbeno je utvrđeno da je počinitelj nazvao oštećenicu 37 puta na mobilni telefon i 13 puta na kućni telefon no po mišljenju drugostupanjskog suda navedeno razdoblje se ne može shvatiti kao „dulje vrijeme” te se niti brojnost poziva ni njihova raspoređenost na ukupno tri različita datuma ne može shvatiti kao ustrajno nazivanje. Pošto svi bitni elementi nametljivog ponašanja nisu ostvareni, sud je preinačio prvostupanjsku presudu i oslobodio optuženika optužbe (Kž-131/2017-4). S obzirom na to da je počinitelj htio ostvariti kontakt sa oštećenicom te dogovoriti sastanak,

može se pretpostaviti da je htio ostvariti određenu vrstu veze što ga smješta u kategoriju nekompetentnih.

U sljedećem se slučaju djelomično prihvaća žalba optuženog T.M. koji je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od osam mjeseci te mu je izrečena uvjetna osuda u roku od dvije godine. Proglašen je krivim da je maloljetnoj oštećenici u razdoblju od 10. do 30. rujna 2014. ukupno odaslao četiri SMS poruke uvredljivog i seksualnog sadržaja i deset MMS poruka svog spolnog organa. Optuženik je tvrdio da je oštećenica sama u oglasnik dala svoj broj i tražila nekog za dopisivanje te da se ni na koji način nije usprotivila primanju poruka. Drugostupanjski je sud zaključio da se radilo o neželjenim kontaktima na temelju uvjerljivog iskaza oštećenice i na temelju činjenice da optuženi ni na koji način nije pokušao utvrditi identitet osobe kojoj je slao poruke. No da bi počinitelj kaznenog djela nametljivog ponašanja mogao odgovarati za kazneno djelo iz stavka 2. prema djetetu, potrebno je postojanje njegove svijesti da djelo čini prema osobi takve dobi. U tom je dijelu sud prihvatio žalbu i odredio mu kaznu zatvora u trajanju od pet mjeseci (Kž-217/2015-3). I u ovom je slučaju riječ o nekompetentnom *stalkeru* koji je nastojao uspostaviti vezu seksualne prirode no nije znao da je oštećenica maloljetna osoba.

U četvrtom slučaju riječ je o žalbi optuženika B.P. koji je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od osam mjeseci uz uvjetnu kaznu od dvije godine. Također mu je izrečena sigurnosna mjera zabrane približavanja, uznemiravanja ili uhođenja žrtve D.D. u trajanju od dvije godine. Utvrđeno je da je nakon što je oštećenica odbila intimnu vezu s njim, optuženik počinio ukupno šest pojedinačnih točno utvrđenih radnji u vidu telefonskog pozivanja, slanja SMS poruka, praćenja i uhođenja oštećenice u periodu od četiri mjeseca i jedanaest dana. Ipak prema mišljenju suda, optuženik je u pravu kada se žali na odluku o visini izrečene kazne te se preinačuje prvostupanjska presuda tako da mu se određuje kazna zatvora u trajanju od četiri mjeseca uz uvjetnu kaznu u trajanju dvije godine (Kž-156/2019-5). Također se radi o nekompetentnom *stalkeru* koji je nastojao uspostaviti intimnu vezu sa žrtvom.

3.2.4. OSTALI SUDOVI

U prvom je slučaju sa Županijskog suda u Varaždinu žalbu podnosi oštećena D.J. koja okrivljenika tereti za kaznena djela nametljivog ponašanja, nedozvoljene uporabe podataka i prijetnje. Sudac je u pobijanom rješenju naveo kako se činjenični opis djela koji se okrivljeniku stavlja ne teret ne može podvesti pod nametljivo ponašanje. Naime, okrivljenik je na društvenim mrežama otvarao profile pod imenom i prezimenom tužiteljice na kojima je navodio njene osobne podatke i uvredljiv sadržaj te je otvorio i e-mail adresu na ime tužiteljice i slao poruke uvredljivog sadr-

žaja. Radi se svojevrsnoj osveti jer je tužiteljica prekinula vezu, dakle riječ je o odbijenom *stalkeru*. Žalba je odbijena (Kir-651/17). Prema literaturi ovakvo bi ponašanje spadalo pod *cyberstalking* (v. Gudelj 2019) no ono kao posebno kazneno djelo nije definirano u Kaznenom zakonu RH. U drugom se slučaju na istome sudu povodom žalbe optuženog D.K. ukidaju mjere opreza u odnosu na oštećenu. Izrečena se mjera opreza odnosila na zabranu približavanja na udaljenost manju od 100 metara, zabranu uspostavljanja i održavanja izravne i neizravne veze te zabranu uhođenja i uznemiravanja žrtve, a u slučaju nepridržavanja mjera zamijenit će ih se istražnim zatvorom (5KŽ-204/2019-4). U ovom slučaju nema dovoljno informacija o počinitelju, njegovom odnosu sa žrtvom ni vrsti nametljivog ponašanja a da bi se mogla primijeniti prikazana tipologija.

Slučaj sa Županijskog suda u Splitu je specifičan jer se radi o ocu i malo-ljetnoj kćeri te njenoj majci. Ocu je kao počinitelju dvaju kaznenih djela nametljivog ponašanja, kaznenog djela prijetnje i kaznenog djela povrede djetetovih prava, sud zabranio ostvarivanje osobnih odnosa s kćeri, njenom majkom (bivšom izvanbračnom partnericom) i bakom i djedom sve dok se ne stvore uvjeti za ostvarivanje istih (GŽOb-339/2020-2). Iako ni kod ovog slučaja nisu navedeni razlozi takvog ponašanja počinitelja, s obzirom na obiteljske odnose i prirodu kaznenih djela koje je počinio, može se zaključiti da je riječ o upornosti odbijenoga ili pak o određenoj vrsti osvete što ga smješta u kategoriju ogorčenih *stalkera*.

U slučaju sa Županijskog suda u Slavonskom Brodu prihvaća se žalba optuženika T.M. koji je proglašen krivim da je s oštećenom C.L. ustrajno i kroz dulje vrijeme nastojao uspostaviti neželjeni kontakt koristeći eksplisitne sadržaje i time kod nje izazvao tjeskobu. Izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci te je izrečena kazna zamijenjena radom za opće dobro na način da se jedan dan zatvora zamjenjuje s dva sata rada. Okrivljenik ističe kako niti u jednom dijelu kaznenog postupka nije imao prilike ispitati oštećenu. Prethodno je dva puta bio osuđivan zbog nametljivog ponašanja, te je ovo kazneno djelo počinio u roku kušnje. No on je tvrdio kako je prvostupanjski sud pogrešno utvrdio činjenično stanje jer je on s oštećenom kontakt započeo još ranije na isti način i da je oštećena prihvatila takav način komunikacije i na isti mu način uzvraćala. Prema tome, niti u jednom trenutku kod njega nije postojala svijest da postupa protivno njene volje. Sud je prihvatio žalbu okrivljenika budući da je prvostupanjski sud u presudi o željenosti odnosno neželjenosti kontakata zaključio isključivo temeljem iskaza oštećenice čime je počinjena bitna povreda odredaba kaznenog postupka. Presuda je ukinuta i predmet je vraćen na ponovno suđenje (20KŽ-18/2018-4). Riječ je o upornom nekompetentnom *stalkeru* koji je dugi niz godina pokušavao uspostaviti kontakt

s oštećenom, a s obzirom na to da su poruke bile eksplicitnoga sadržaja, vjerojatno i vezu seksualne prirode.

Na kraju, slučaj sa Županijskog suda u Puli odnosi se na optuženog M.K. koji je kroz razdoblje od gotovo dvije godine protiv bivše djevojke poduzimao niz modalno različitih radnji u ostvarenju osnovnog oblika kaznenog djela nametljivog ponašanja. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od sedam mjeseci te je izvršenje kazne odgođeno pod uvjetom da optuženik u roku od tri godine ne počini novo kazneno djelo (KŽ-485/2018-7). Ovdje se radi o odbijenom *stalkeru* no nema dovoljno podataka kako bi se moglo odrediti je li motiv pomirenje ili osveta. Kategorizaciju svih narativno prikazanih slučajeva prema tipu počinitelja prikazujemo u *Tablici 1.*, a prema tipu žrtve u *Tablici 2.*

Tablica 1. Kategorizacija počinitelja u narativno prikazanih 20 slučajeva prema tipologiji Mullen i sur. (2009).¹¹

Počinitelji	Žene	Muškarci	
Odbijeni	/	6	9
Tražitelji intime	1	/	/
Nekompetentni	/	5	5
Ogorčeni	1	2	1
Predatori	/	3	1
Nepoznato	1	1	1
<i>Ukupno</i>	3	17	

Tablica 2. Kategorizacija žrtava u narativno prikazanih 20 slučajeva prema tipologiji iz: Mullen i sur. (2009).

Žrtve	žena počiniteljica	muškaraca počinitelja
Bivši intimni partneri	/	10
Otuđeni članovi obitelji	1	/
Prijatelji i poznanici	/	3
Kontakti na poslu	1	/
Stranci	/	2
Nepoznato	1	2
<i>Ukupno</i>	3	17

¹¹ Dva se slučaja predatora i jedan ogorčenog *stalkera* na osnovi ipak ograničenih podataka koje pružaju odluke sudova mogu kategorizirati i u odbijene. Kategorije *stalkera* k tome nisu nužno uzajamno ekskluzivne, pa u posljednjem stupcu nudimo alternativno tumačenje s većim brojem slučajeva kategoriziranih u nametljivo ponašanje odbijenih počinitelja.

PERCEPCIJA NAMETLJIVOG PONAŠANJA

Kako bi stekli dodatne spoznaje o stavovima koje stanovnici RH imaju o nametljivom ponašanju, u veljači 2021. proveli smo istraživanje u obliku anketnog upitnika na koji se odazvalo 140 sudionika. Anketni je upitnik bio u potpunosti dobrovoljan i anoniman te je objavljen na društvenoj mreži Facebook (putem grupe *Anketalica* koja je namijenjena ispunjavanju upitnika) tako da se radi o slučajnom uzorku. Pored općih pitanja o spolu i dobi, ispitanicima je postavljeno osam pitanja o njihovoj percepciji nametljivog ponašanja. Anketa ispituje koliki je postotak sudionika upoznat s pojmom nametljivog ponašanja, smatraju li ga ozbiljnim kaznenim djelom ili smatraju da ga treba dekriminalizirati, bi li prijavili osobu koja ih progoni, smatraju li da su ikad bili žrtve ili počinitelji *stalkinga* i smatraju li da spol počinitelja utječe na ozbiljnost kaznenog djela te da obrazlože posljednji odgovor.

Od 140 ispitanika, 108 je ženskih sudionika, dakle 77,1%, dok je muških ispitanika 32 odnosno 22,9%. Najveći postotak ispitanika pripada dobnoj skupini od 18 do 25 godina, točnije 51 sudionik. U dobnu skupinu od 26 do 35 godina pripada 41 sudionik, zatim skupini od 36 do 45 pripada 33 sudionika, skupini starijih od 45 godina pripada 12 sudionika i na kraju, troje sudionika pripadaju skupini mlađih od 18 godina. Na pitanje jesu li upoznati s pojmom nametljivog ponašanja, 127 sudionika je odgovorilo potvrdno dok njih 13 do sada s time nisu bili upoznati. 103 sudionika smatra da ono treba biti kažnjivo dok 37 misli da bi se trebalo dekriminalizirati. Kada se od sudionika tražilo da na ljestvici od 1 do 5 označe u kojoj mjeri nametljivo ponašanje smatraju ozbiljnim kaznenim djelom, pri čemu 1 označava da ga ne smatraju ozbiljnim, a 5 da ga smatraju izrazito ozbiljnim, 4 je sudionika označilo 1, 23 sudionika je označilo 2, 47 je sudionika označilo 3, 44 sudionika je označilo 4, te su 22 sudionika označila 5. Čak 63,6% dakle 89 sudionika smatra da je u određenom razdoblju bilo meta *stalkera*, dok je 22 priznalo da su *stalkali* drugu osobu. Kod pitanja bi li prijavili nametljivo ponašanje je osim „da“ i „ne“ odgovora postavljena i opcija da sudionici sami dodaju odgovor što je 22,8% njih učinilo. 53 sudionika je odgovorilo kako bi prijavili, 55 njih ne bi prijavili. U trećoj su skupini najčešći odgovori bili da sve ovisi o situaciji, a neki od ostalih odgovora glase: „Da, samo ne znam kome? Policiji? Neće doći niti kad je što teže“, „Ovisno o aspektu i širem kontekstu situacije“, „Ovisi o vrsti ponašanja. Ako je blažeg oblika ne no ukoliko ometa moje funkcioniranje i sigurnost da“.

Na pitanje smatraju li da su kao *stalkeri* opasniji muškarci ili žene, 16 je sudionika odabralo odgovor „žene“, 45 se izjasnilo da su to muškarci dok je 79, dakle 56,4% ispitanika odgovorilo da ih smatraju jednako opasnim. U posljednjem se pitanju od sudionika tražilo da obrazlože svoj odgovor

ovisno o tome smatraju li da su kao *stalkeri* opasniji muškarci, žene ili oboje. Odgovori onih koji su glasali „za” žene glase: „Muškarci nisu takav kapacitet kao žena da mogu baš sve što naume. Stoga smatram da ako muškarac i žena u istoj razini *stalkaju* nekoga, žena je puno opasnija jer je sposobnija, u DNK joj je da sve istražuje, pamti, obraća pozornost na sitnice itd.”, „Muškarci će kad tad odustati, žene ne odustaju.”, „Jače su i upornije”, „Smatram da su žene po prirodi nametljivije”, „Govorim iz iskustva kad kažem da su žene opasniji *stalkeri*. Žene ulažu puno više truda i vremena u *stalkinge*, dok će muškarci upaliti tekmu i ne razmišljati o tome”.

Neki od odgovora sudionika koji su glasali „za” muškarce su: „Na temelju prosječnih fizičkih razlika između žena i muškaraca smatram da su muškarci opasniji”, „Smatram da su muškarci puno labilniji i postanu više opsjednuti u ovakvim situacijama”, „S obzirom na statističku učestalost i fizičku nadmoć, čini mi se da muškarci ispadaju opasniji. Iako je jednako užasno kad to rade i žene.”, „Smatram da su muškarci skloniji nametljivom ponašanju i teže odustaju te da su žene lakše mete.”, „Spremniji su za počiniteljstvo i nekih drugih radnji osim samo uhođenja.”, „Nažalost današnje društvo još uvijek odobrava muškarcima agresivno i nametljivo ponašanje, ne sankcionira ga te ih time i ohrabruje.”, „Skloniji rizičnom ponašanju”, „Žene obično prate na suptilniji način, ne uznemiruju osobu na način na koji to rade muškarci”, „Žene imaju veću tendenciju *stalkati* samo po *online* sferi, dok su muškarci vjerojatniji da će to raditi u stvarnom životu”, „Muškarci su, kao jači spol, možda zbog toga neugodniji ili negativni kada je ovo ponašanje u pitanju.”

Sudionici koji smatraju da su u jednakoj mjeri opasni i muškarci i žene naveli su sljedeće razloge: „Muškarci imaju fizičku silu, žene emotivnu nestabilnost.”, „Ne ovisi o spolu, kad je netko opsjednut s nekime, prati ga svakako. Općenito *stalking* ako je preko društvenih mreža i lažnih profila ne bi trebalo biti kriminalno djelo jer uvijek možeš blokirati osobu i ne objavljivati svoje osobne stvari, a ukoliko te netko maltretira u živo, trebalo bi se zaštititi s policijom.”, „Smatram da i žene i muškarci mogu biti izrazito nametljivi. Spol ovdje ne igra nikakvu ulogu, već karakter i osobnost pojedinca.”, „Ako toliko težimo jednakosti spolova u svemu, zašto ne bi i u smatranju opasnosti.”, „Oba spola su jednako sposobna napraviti jednako opasne radnje, iako mi se čini da se u medijima većinom prezentira samo muški *stalker*, a ne priča se dovoljno i o ženama, npr. *sasaeng*¹².”, „Nije važan spol počinitelja, netko tko je opsjednut s drugom osobom u tolikoj mjeri može lako iz *stalkinga* prijeći i u druge oblike opasnog ponašanja.”, „Zависи od ličnosti i ponašanja pojedine osobe koliko može biti opasna po

12 Korejska riječ za opsjednute obožavatelje zvijezda K-popa i ostalih javnih osoba koji upadaju u njihov privatni život, što nerijetko uključuje i neke od tipičnih obrazaca nametljivog ponašanja. Počiniteljice su često mlade žene.

nas. Postoje zabilježeni slučajevi najozbiljnijih oblika zlostavljanja i od strane žena, kao i od strane muškaraca.” „Određena poremećenost u ponašanju i djelovanju ne poznaje rod.”

Iako se radi o razmjernom novom kaznenom djelu u Hrvatskoj ovo je istraživanje pokazalo kako je većina sudionika upoznata s pojmom nametljivog ponašanja i smatraju da treba biti kažnjivo što upućuje na svijest o opasnosti istog. No činjenici da ga je teško odrediti ide u prilog to što je na ljestvici na kojoj su trebali označiti ozbiljnost kaznenog djela, najveći broj sudionika označilo sredinu. To također potvrđuju odgovori na pitanje bi li prijavili nametljivo ponašanje s obzirom na to da je podjednak broj ispitanika (približno trećina) odgovorio da bi, da ne bi i da nisu sigurni jer ovisi o situaciji. Stoga su pitanja smatraju li da su ikad bili meta *stalkera* i jesu li ikad *stalkali* drugu osobu postavljena na takav način da nije precizno definirano o kakvom se obliku nametljivog ponašanja radi pa je zanimljivo da je više od pola sudionika kod prvog pitanja odgovorilo potvrdno, dok je kod drugog pitanja potvrdno odgovorila tek nekolicina. Rezultati ankete idu u prilog postojanju ravnopravnosti spolova po ovom pitanju s obzirom na to da je većina ispitanika odgovorila da jednako opasnim smatraju i muškarce i žene te to potkrijepili jasnim argumentima iz čega proizlazi jednakost pristupa u kaznenoj politici bez obzira na spol. Najmanje je sudionika ipak odgovorilo da opasnijima smatraju žene, a oni koji su odabrali taj odgovor većinom su upućivali na njihovu upornost, dok su oni koji opasnijima smatraju muškarce isticali njihovu fizičku snagu.

ZAKLJUČAK

I nakon deset godina prisutnosti nametljivog ponašanja u pozitivnom kaznenom zakonodavstvu u Hrvatskoj moglo bi se reći da je nametljivo ponašanje nedovoljno jasan pojam ne samo u hrvatskoj javnosti, nego i u sudskoj praksi. S obzirom na prirodu problema, kod nekih je slučajeva teško odrediti je li riječ o nametljivom ponašanju ili ne. To se vidi i iz slučajeva u kojima su drugostupanjski sudovi ukidali ili smanjivali kazne prvostupanjskih sudova, tvrdeći kako su kazne prestroge s obzirom na prirodu kaznenog djela.

U analizi sudske prakse i stavova građana o ovom pitanju, uočeno je nekoliko odstupanja od prezentiranog teorijskog okvira o tipičnim obrascima i akterima nametljivog ponašanja, ali i dosta podudaranja. Primjerice, slučajevi sa ženskim počiniteljima u velikoj se mjeri podudaraju s tvrdnjama u teoriji – od metoda počinjenja odnosno nazivanja, praćenja, slanja poruka i poklona, do odabira žrtve kao što su poslovni kontakti i članovi obitelji. Također, u velikom se broju slučajeva radi o povezanosti nametljivog ponašanja i poremećaja ličnosti. Ipak, slučajevi ženskih i muških počinitelja bitno su različiti s obzirom na to da su se žene, u skromnom

uzorku koji smo analizirali, služile metodama koje ne uključuju fizičku silu dok su muškarci u gotovo svim slučajevima fizički povrijedili žrtvu.

Kod muškaraca je najveći broj odbijenih i nekompetentnih, zatim predatora te ogorčenih. Sudeći prema uzorku analiziranih slučajeva, tipičan muški *stalker* nerijetko je nasilan odbijeni bivši partner ili nekompetentni opsjedač poznanica ili pak potpunih strankinja na koje je usmjerio svoju fiksaciju. S obzirom na to da se u jednom slučaju u kojem je žena počinitelj radi o ogorčenom tipu, a u drugom tipu tražitelja intime nemoguće je poopćavati te ne čudi činjenica da se metode nametanja bitno razlikuju. Iako su u javnosti prisutne tvrdnje da se žene počiniteljice blaže tretira na sudovima, u tri dostupna slučaja s hrvatskih sudova presuda je bila osuđujuća. U jednom je slučaju sud odredio psihijatrijsko liječenje, dok je u dva slučaja izrečena uvjetna osuda. U slučajevima u kojima su počinitelji muškarci, a koji nisu uključivali fizički napad na žrtvu, također su izrečene uvjetne osude ili mjere zabrane približavanja pa ne možemo na osnovi analiziranog zaključivati da je sudbena politika prema ženama počiniteljicama s obzirom na prirodu počinjenih djela u ovom pitanju bila popustljivija.

Osim sudske prakse, tvrdnji o ravnopravnosti spolova u ovom području idu u prilog i rezultati ankete s obzirom na to da je većina sudionika odgovorila da jednako opasnim smatraju i muškarce i žene te to potkrijepili argumentima. Gotovo svi ispitanici koji su objašnjavali žensku nametljivost, naglašavali su sposobnost i upornost žena počiniteljica s naglaskom na psihičko nasilje dok su oni koji su objašnjavali mušku nametljivost pozornost usmjerili na fizičko nasilje te veću opasnost eskalacije prema težim kaznenim djelima što se poklapa s analiziranim slučajevima iz sudske prakse. U tom su smjeru išli i sudionici ankete koji smatraju da su žene i muškarci u jednakoj mjeri opasni *stalkeri* no naglasivši kako to nije pravilo te kako ni jedan oblik nametljivog ponašanja nije bezazlen s obzirom na to da zlostavljanje ne ovisi o spolu počinitelja. Iako se muškarce češće predstavlja opasnijima, slučajevi nasilja od strane žena, bilo psihičkog ili fizičkog, nipošto nisu zanemarivi. Rezultati također upućuju na problem tamne brojke, na koji smo upozorili u prezentaciji teorijskog okvira, s obzirom na to da se samo 38% sudionika izjasnilo da bi prijavili nametljivo ponašanje.

Naši bi zaključci bili potpuniji i poopćiviji kada bi, uz nastavak analize razvijajuće sudske prakse, dobili uvide u iskustva žena i muškaraca koji nisu prijavili nametljivo ponašanje. Valja napomenuti da analizom nismo dobili reprezentativan broj za pojedine tipove *stalkera*. Dok je najveći broj slučajeva uključuje odbijene i nekompetentne *stalkere*, tip tražitelja intime pojavljuje se u samo jednom slučaju počiniteljice. Također, velika je razlika u omjeru slučajeva s ženskim i muškim počiniteljima te se težine povezanih

kaznenih djela bitno razlikuju, a ni na anketu se nije odazvao podjednak broj muških i ženskih sudionika. Postavlja se pitanje je li razlika u broju muških i ženskih počinitelja rezultat činjenice da se muškarci stvarno češće upuštaju u nametljivo ponašanje ili su, kao što se spominje u literaturi, skloniji neprijavlivanju. Na kraju, s obzirom na bujanje virtualne komunikacije i prijenosa obrazaca ponašanja u virtualni svijet postavlja se i pitanje *cyberstalkinga* kao nametljivog ponašanja na internetu koji se pojavio u analiziranom materijalu i sigurno će sve češće opsjedati sudsku praksu te se postaviti zakonodavcu kao mogući predmet posebne regulacije.¹³

Bez obzira ne nedostatke istraživanja, možemo provizorno zaključiti da u kaznenoj politici prema nametljivom ponašanju postoji zadovoljavajuća razina ravnopravnosti spolova i što se tiče sudbene politike prema prijavljenim slučajevima i što se tiče percepcije građana. Smatramo da je dobro da se razvija svijest o ozbiljnosti nametljivog ponašanja i da žrtve istog – žene i muškarci – traže državnu zaštitu od svojih upornih i nerijetko nasilnih progonitelja, no s druge strane, na kraju želimo napomenuti da se općenitim jačanjem diskursa žrtvoslovlja i definiranja građana kao žrtava pojavio i potencijalni problem odviše ekstenzivnog korištenja pojma o čemu također valja razmisliti u razvoju ovog kaznenog područja u budućnosti i promišljanja pravedne i izvedive kaznene politike u budućnosti. Naime, sloboda govora i sloboda udvaranja koji ne prelaze društveno prihvatljivu granicu mogli bi se u određenim situacijama brzopleto odrediti i procesuirati kao *stalking*. Određenu slobodu seksualne i ostale komunikacije valja dozvoliti kako se ne bi preopteretio kazneni aparat onim slučajevima koje on niti ne treba rješavati. Stoga ostaje pažljivo pratiti kretanje zakonodavstva i sudbene politike u ovom području koje se razvija.

13 *Cyberstalking* kao *online stalking* pojedinaca može uključivati širok raspon aktivnosti. Ogorčeni često šalju uzastopne poruke, dok odbijeni iz želje za osvetom uz poruke objavljuju i privatne informacije koje mogu potencijalno biti štetne ili neugodne za žrtvu. Još neke od metoda ovog tipa nametljivog ponašanja su naručivanje predmeta i usluga u ime žrtve, prikupljanje informacija o žrtvi, širenje lažnih informacija, ohrabrenje drugih da uznemiravaju žrtvu, slanje virusa pa sve do krađe identiteta. *Cyberstalking* smanjuje šanse da se identificira pošiljatelj što ga čini idealnim za slanje prijatni. To je aktivnost lišena socijalnog konteksta i tradicionalnih pravila i tabua što može prouzročiti još veće posljedice od tradicionalnog nametljivog ponašanja (Mullen, Pathé i Purcell 2009), a također otvara prostor za ispitivanje razlika postupanja između muškaraca i žena počinitelja te ravnopravnosti u kaznenoj politici. *Cyberstalking* u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu nije „posebno definirano kazneno djelo već [se] izvodi u kaznenom djelu nametljivog ponašanja kao i pojedinim radnjama reguliranim kaznenim djelima protiv osobne slobode, časti i ugleda, spolne slobode, računalnih sustava, programa i podataka, imovine te kaznenim djelima spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta” (Gudelj 2019, 71).

LITERATURA

- Acquadro Maran D., Varetto A., Corona I., Tirassa M. 2020. Characteristics of the stalking campaign: Consequences and coping strategies for men and women that report their victimization to police. *PLoS One*; 15 (2), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0229830>
- Butorac, D. 2013. „PRVA OSOBA PRITVORENA ZBOG NAMETLJIVOG PONAŠANJA 'Moj sin Marko je u zatvoru jer se zaljubio! On nije uhdio kolegicu'.“ *jutarnji.hr*, 22. listopada. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/prva-osoba-pritvorena-zbog-nametljivog-ponasanja-moj-sin-marko-je-u-zatvoru-jer-se-zaljubio-on-nije-uhodio-kolegicu-902331>
- Carabellese, F., La Tegola, D., Alfarano, E., Tamma, M., Candelli, C. i Catanesi, R. 2013. Stalking by females. *Medicine, Science and the Law*, 53 (3): 123-131.
- Colebatch, H. 2004. *Policy*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Davis, K. i Frieze, I. 2000. Research on Stalking: What Do We Know and Where Do We Go? *Violence and Victims*, 15 (4): 473-487.
- Dye, T. 2021. *Understanding Public Policy*. London: Pearson.
- Getoš-Kalac, A.-M. i Pribisalić, D. 2020. Tamna i svijetla strana tamne brojke kriminala: o izazovima istraživanja nepoznanica i blagoslovu neznanja. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 70 (5): 637-673.
- Gudelj, G. 2019. Pravno uređenje nametljivog ponašanja u hrvatskom i stranom zakonodavstvu. *Pravnik*, 53 (105): 61-75.
- James, D. i Farnham, F. 2003. Stalking and Serious Violence. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 31 (4): 432-439.
- Kienlen, K., Birmingham, D., Solberg, K., O'Regan, J. i Meloy, J. R. 1997. A Comparative Study of Psychotic and Nonpsychotic Stalking. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 25 (3): 317-334.
- May, P. 1991. Reconsidering Policy Design: Policies and Publics. *Journal of Public Policy*, 11 (2): 187-206
- Meloy, J. R. i Boyd, C. 2003. Female Stalkers and Their Victims. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 31 (2): 211-219.
- Mullen, P., Pathé, M. i Purcell, R. 2009. *Stalking and their victims*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Petek, A. 2012. Što su hrvatske javne politike? *Političke analize*, 11: 37-45.
- Petković, K. 2013. *Država i zločin: politika i nasilje u Hrvatskoj 1990-2012*. Zagreb: Disput.
- Petković, K. 2017. *Discourses on Violence and Punishment: Probing the Extremes*. Lanham, MA: Lexington Books.

- Purcell, R., Pathé, M. i Mullen, P. 2001. A study of women who stalk. *American Journal of Psychiatry*, 158 (2): 2056-2060.
- Reid, T. 1988. Judicial Policy-Making and Implementation: An Empirical Examination. *The Western Political Quarterly*, 41 (3): 509-527.
- Thompson, C, Dennison, S. i Stewart, A. 2013. Are different risk factors associated with moderate and severe stalking violence? Examining factors from the integrated theoretical model of stalking violence. *Criminal Justice and Behavior*, 40 (8): 850-880.
- Thompson, C., Stewart, A., i Dennison, S. 2020. Using Dynamic Contextual Factors to Better Understand the Etiology and Escalation of Stalking Violence. *Criminal Justice and Behavior*, 47 (1): 99-122.
- Veštić, S. 2017. Zakon o ravnopravnosti spolova: razlozi donošenja i institucionalni mehanizmi osiguranja provedbe. *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, 3 (4): 73-94.
- West, S. i Friedman, S. 2008. These boots are made for stalking: Characteristics of female stalkers. *Psychiatry (Edmont)*, 5 (8): 37-42.

SUMMARY

GENDER EQUALITY IN CRIMINAL JUSTICE POLICY AGAINST STALKING IN CROATIA

Stalking is a cause of psychological damage, a form of victimization, and a warning for future violence. As a criminal offense, it was introduced in the Penal Code of the Republic of Croatia, in force since 2013, but there are still problems with defining it precisely. Given that the victims of stalking in most cases are women, the fact that this crime is not gender specific is often overlooked. Although studies have shown that female stalkers do not differ significantly from male ones, gender bias often leads to an underestimation of women's potential for violence. The aim of this study is to determine whether there is gender equality in penal policy towards stalking in Croatia. To answer this question, the authors analyzed the court judgements from various courts in the Republic of Croatia and paired it with a survey to get an insight into the citizen's perception of stalking.

KEY WORDS: stalking, gender equality, criminal justice policy, Penal Code of the Republic of Croatia, judicial policy, citizen's attitudes